

<https://doi.org/10.26565/1992-2337-2026-1-27>

УДК 321.7:35.071.6

Руденко Олександр Миколайович,
аспірант кафедри економіки та публічного управління
Національного аерокосмічного університету ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»
вулиця В. Манька, 17, м. Харків, 61070, Україна
e-mail: rudenko.aleks2020@gmail.com <https://orcid.org/0009-0008-4439-1185>

РОЗВИТОК ДЕМОКРАТІЇ УЧАСТІ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ТА ПОСТКОНФЛІКТНОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню розвитку демократії участі в Україні в умовах євроінтеграційного курсу та постконфліктної відбудови країни.

Актуальність теми зумовлена тим, що демократичні перетворення, розпочаті після Революції Гідності та поглиблені в умовах повномасштабного вторгнення Росії, утворюють унікальний контекст, у якому механізми залучення громадян до прийняття рішень набувають стратегічного значення - як для підтримки суспільної стійкості, так і для відповідності стандартам ЄС.

У статті систематизовано теоретичні підходи до розуміння демократії участі в європейській та українській науковій думці; проаналізовано нормативно-правову базу та інституційну архітектуру партисипаторних механізмів на регіональному рівні; охарактеризовано трансформацію інструментів громадської участі в умовах воєнного стану - зокрема партисипаторного бюджетування, громадських асамблей, електронних петицій і цифрових платформ залучення.

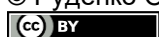
Особливу увагу приділено аналізу впливу євроінтеграційного процесу на формування державної політики підтримки демократії участі: розглянуто вимоги відповідних розділів переговорного процесу щодо вступу до ЄС, роль Плану дій Ради Європи для України «Стійкість, відновлення та реконструкція» (2023–2026) та партнерської підтримки міжнародних організацій. Досліджено кількісну динаміку індексу участі в територіальних громадах України за 2023–2024 роки. На основі порівняльного аналізу передових практик виявлено структурні дисбаланси у впровадженні партисипаторних механізмів та запропоновано напрями їх подолання. Сформульовано висновки щодо ключових умов ефективності державної політики розвитку демократії участі в постконфліктному контексті та перспектив адаптації європейського досвіду до українських реалій.

Ключові слова: демократія участі, євроінтеграція, постконфліктна відбудова, партисипаторне бюджетування, громадська участь, регіональна політика, децентралізація.

Як цитувати: Руденко О. М. Розвиток демократії участі в контексті євроінтеграції та постконфліктної відбудови України. *Державне будівництво*. 2026. № 1 (39). С. 430–444. <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2026-1-27>

In cites: Rudenko, O.M. (2026). Development of participatory democracy in the context of european integration and post-conflict reconstruction of Ukraine. *State Formation*, no. 2 (38), 430–444. <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2026-1-27> [in Ukrainian].

© Руденко О. М., 2026

This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0

Вступ. Демократія участі посідає особливе місце у системі сучасного публічного управління. На відміну від традиційної представницької демократії, яка обмежує вплив громадян участю у виборчому процесі, вона передбачає безпосереднє залучення громадян до вироблення, обговорення й реалізації управлінських рішень. Ця модель набуває особливої актуальності в суспільствах, що переживають трансформації, – через необхідність відновлення суспільної довіри до інститутів влади, забезпечення легітимності реформ та мобілізації ресурсів для відновлення [1].

Для України поєднання двох мегатрендів – системної євроінтеграції та постконфліктної відбудови – утворює принципово нову конфігурацію вимог до розвитку демократії участі на регіональному рівні. З одного боку, статус кандидата на членство в ЄС, отриманий у червні 2022 року, та відкриття переговорів у 2024 році передбачають приведення стандартів громадської участі у відповідність до *acquis communautaire* й рекомендацій профільних органів Ради Європи. З другого – умови воєнного стану поставили перед громадами виклик, який не мав прецедентів: як зберегти й розвивати інклюзивні механізми прийняття рішень в умовах фізичної небезпеки, масових переміщень населення, скорочення ресурсів і милітаризації управлінського порядку денного.

Відповідь на це запитання, яку дає українська практика 2022–2024 років, становить значний науковий і практичний інтерес. Дослідження показують, що попри об'єктивне звуження окремих партисипаторних інструментів (зокрема кількість програм партисипаторного бюджетування скоротилась із 134 у 2022 до 13 у 2023 році [9]), в Україні спостерігається парадоксальне явище: громадянська активність у цілому суттєво зросла, тоді як традиційні форми інституційної участі тимчасово послабилися [12]. Це створює унікальну дослідницьку ситуацію, в якій трансформація демократії участі відбувається водночас у нормативному, інституційному й культурному вимірах.

Стаття заповнює прогалину у вітчизняній науці, яка донині приділяла недостатньо уваги системному аналізу взаємовпливу євроінтеграційного та відбудовчого порядку денного на стан і перспективи демократії участі в Україні.

Огляд літератури. Теоретичне підґрунтя демократії участі закладено в класичних роботах К. Пейтмана, Б. Барбера та Д. Мак-Ферсона, які обстоювали ідею участі не лише як інструменту, а й як самодостатньої цінності, що формує громадянські якості особистості й суспільства. У сучасному політичному дискурсі, як зазначає Т. С. Андрійчук, партисипаторна та деліберативна демократія розглядаються у нерозривному зв'язку: перша наголошує на безпосередній участі громадян, друга – на якості обговорення та аргументації [1]. Важливим є й конституційний вимір: Б. Л. Медуна обстоює тезу про те, що принцип публічності конституційного процесу реалізується саме через механізми партисипаторної демократії [5].

В українській правовій доктрині аналіз умов реалізації демократії участі здійснено О. Ганжуком, який зафіксував суттєвий розрив між нормативним закріпленням партисипаторних механізмів та їхньою реальною доступністю для

громадян. Автор пов'язує цей розрив з євроінтеграційним вектором та необхідністю формування нової суспільно-політичної моделі [2]. К. І. Козлов, аналізуючи роль партисипаторної демократії в конституційному процесі в умовах воєнного стану та гібридних загроз, дійшов висновку, що без відповідної правової бази та інституційної підтримки партисипаторні практики залишаються декларативними [3]. І. Ф. Корж у своїх дослідженнях зосереджується на проблемі доступу до правової інформації як базової умові реалізації принципів партисипативної демократії в контексті вимог ЄС [4].

На рівні місцевого самоврядування центральне місце займає тема партисипаторного бюджетування. Дослідження 2023–2025 років фіксують глибоку суперечність між потенціалом цього інструменту та його фактичним станом в умовах повномасштабного вторгнення. Аналіз, виконаний О. Руденком, свідчить про відсутність комплексної державної політики підтримки партисипаторного бюджетування на регіональному рівні попри наявні успішні адаптивні практики окремих міст [9]. М. Ходан та І. Буртняк, аналізуючи місцеві бюджети України у воєнний час, стверджують, що «партисипаторне бюджетування воєнного часу» є принципово новим явищем з важливими імплікаціями для кризового врядування та постконфліктної відбудови [14].

В міжнародній науковій літературі увага до партисипаторної демократії в Україні суттєво зросла після лютого 2022 року. С. Шмейнг у дослідженні, що ввійшло до спеціального випуску «European Societies», аналізує взаємодію між громадянами та органами місцевого самоврядування в процесі партисипаторного бюджетування в Дніпрі, Києві та Львові й доходить висновку, що досвід пост-майданної України заклав інституційне підґрунтя, яке уможливило вищий рівень громадянської взаємодії в умовах повномасштабної війни [11]. К. Зарембо та Е. Мартін досліджують трансформацію громадянського суспільства в Україні від «дрімотного» стану до активної дії, пов'язуючи цей процес із відчуттям спільноти та колективної відповідальності [12].

Значний масив наукових і практичних напрацювань стосується цифрового виміру участі. Порівняльний аналіз моделей цифрового залучення громадян демонструє, що механічне копіювання навіть найуспішніших європейських моделей для України є недостатнім – необхідна їх контекстуальна адаптація з урахуванням специфіки трансформаційних процесів у системі місцевого самоврядування [8]. Л. Величко та Л. Ігнатенко обґрунтовують концепцію «контрактно-партисипаторних відносин» як нову парадигму цифрової участі громадян у місцевому розвитку [7].

Важливим інституційним контекстом є діяльність Ради Європи в Україні. Програмні документи РЄ, зокрема Plan дій «Стійкість, відновлення та реконструкція» (2023–2026) та звітні матеріали проєкту «Зміцнення демократичної стійкості через громадську участь під час війни та в післявоєнний контекст» (2023–2024), становлять значну аналітичну та нормативно-орієнтовну цінність [16; 17].

Попри наявні напрацювання, системне дослідження взаємовпливу євроінтеграційного та постконфліктного контексту на державну політику розвитку

демократії участі в Україні залишається недостатньо розробленим, що й визначає мету цієї статті.

Мета статті. Метою статті є системний аналіз трансформації демократії участі в Україні в контексті євроінтеграції та постконфліктної відбудови, визначення основних тенденцій та суперечностей розвитку партисипаторних механізмів на регіональному рівні й формулювання пропозицій щодо вдосконалення державної політики їх підтримки.

Для досягнення мети поставлено такі дослідницькі завдання: (1) систематизувати теоретичні підходи до розуміння демократії участі в умовах євроінтеграції та постконфліктного відновлення; (2) проаналізувати стан і динаміку партисипаторних механізмів на регіональному рівні в Україні за 2022–2024 роки; (3) виявити ключові виклики та можливості розвитку демократії участі в контексті відповідності стандартам ЄС і відбудови.

Методологія дослідження. Дослідження виконано із застосуванням комплексу взаємодоповнюючих методів. В основу покладено системний аналіз, який дозволяє розглядати демократію участі як цілісну підсистему публічного управління в її взаємодії з євроінтеграційним та постконфліктним контекстами. Інституційний підхід застосовано для дослідження нормативно-правової бази та організаційних форм партисипаторних механізмів. Порівняльний метод використано для зіставлення українського досвіду з практикою держав ЄС та іншими постконфліктними суспільствами, що перебувають на шляху демократичного транзиту.

Емпіричну базу дослідження становлять: документи Ради Європи та Євросоюзу щодо демократії участі; звітні матеріали Центру розвитку інновацій (ЦРІ) про стан партисипаторної демократії в громадах України за 2023–2024 роки (охоплює 196 територіальних громад із 24 регіонів) [15]; аналітичні дані про реалізацію партисипаторного бюджетування в умовах воєнного часу; матеріали звіту Механізму незалежного звітування ОГП щодо плану дій України на 2023–2025 роки [20]. Для встановлення теоретичних засад використано метод аналізу наукової літератури та критичного синтезу.

Основні результати дослідження. Поняття «демократія участі» в сучасній науковій думці охоплює широкий спектр механізмів громадянської залученості: від традиційних - громадських слухань, місцевих ініціатив, референдумів - до інноваційних цифрових платформ, партисипаторного бюджетування та громадянських асамблей. Спільним знаменником усіх цих механізмів є принцип, за яким громадяни мають не лише право обирати представників, а й безпосередньо брати участь у прийнятті рішень, що впливають на їхнє життя.

У контексті євроінтеграції демократія участі набуває нормативно-зобов'язувального виміру. Стаття 11 Договору про Європейський Союз закріплює принципи представницької та партисипаторної демократії як конституційні основи ЄС. Інституційна архітектура участі в ЄС включає Європейську громадянську ініціативу, механізми публічних консультацій Єврокомісії, Комітет регіонів та численні платформи залучення громадянського суспільства. Для дер-

жав-кандидатів ці стандарти становлять обов'язкову рамку, яку слід відтворити на національному рівні [13].

Рада Європи, зі свого боку, напрацювала розгалужену доктрину партисипаторної демократії через такі інструменти, як Рекомендація CM/Rec(2023)6 Комітету міністрів щодо деліберативної демократії, Ялтинські керівні принципи щодо участі громадян, Кодекс кращих практик участі громадян у процесі прийняття рішень. Для України ці документи формують ключовий орієнтир як країни-членки РЄ та кандидата на вступ до ЄС [17].

Окремий теоретичний пласт утворює дискурс постконфліктного відновлення. Досвід Боснії, Косово, Грузії, Молдови та інших країн, що пройшли або проходять через постконфліктний транзит, засвідчує: демократія участі відіграє подвійну роль у процесах відновлення. По-перше, вона забезпечує легітимність рішень про відбудову через залучення безпосередніх стейкхолдерів - мешканців зруйнованих територій, внутрішньо переміщених осіб, ветеранів. По-друге, вона є механізмом психосоціального відновлення, формуючи відчуття суб'єктності та спільноти у тих, хто пережив травму конфлікту. Дослідження Зарембо та Мартіна підтверджують цю закономірність стосовно України: розвиток громадянського суспільства від «дрімоти» до дії є не лише реакцією на загрозу, а й формуванням нової суспільної ідентичності, заснованої на колективній відповідальності [12].

Отже, демократія участі в сучасному українському контексті функціонує у трьох взаємопов'язаних режимах: (а) як інструмент виконання євроінтеграційних зобов'язань; (б) як механізм забезпечення легітимності процесів відбудови; (в) як засіб суспільної консолідації та формування нової громадянської ідентичності.

Нормативне підґрунтя демократії участі в Україні формується сукупністю конституційних положень, законодавчих актів та підзаконних документів. Стаття 5 Конституції України закріплює принцип народовладдя, стаття 38 - право громадян на участь в управлінні державними справами. Закони «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про звернення громадян», «Про доступ до публічної інформації», «Про громадські об'єднання» та «Про публічні консультації» (2024) утворюють базову законодавчу рамку. Важливим кроком стало прийняття Закону «Про публічні консультації», який, за оцінкою Першого заступника Голови Верховної Ради О. Корнієнка, суттєво просуває Україну у напрямку практичного втілення громадської участі [16].

Проте аналіз нормативної бази виявляє низку системних прогалин. По-перше, правове регулювання партисипаторних механізмів залишається фрагментарним: відсутній єдиний рамковий закон про демократію участі, а наявні норми розпорошені по численних галузевих актах. По-друге, як зазначає О. Ганжук, сам факт нормативного закріплення механізмів участі ще не гарантує їхньої доступності для широкого кола громадян - вирішальну роль відіграє якість правозастосовної практики [2]. По-третє, воєнний стан запровадив певні обмеження для окремих форм публічної активності, що об'єктивно звузило поле реалізації партисипаторних прав.

Виявлена суперечність між нормативними прагненнями та практикою реалізації безпосередньо пов'язана з конституційним виміром. К. І. Козлов акцентує увагу на тому, що партисипаторна демократія в умовах євроінтеграційних прагнень і гібридних загроз «набуває стратегічного значення» і водночас потребує «відповідної правової бази та інституційної підтримки» для переходу від декларативності до реальної практики [3]. Саме ця невідповідність між нормативним рівнем та рівнем впровадження є ключовим структурним дефіцитом системи демократії участі в Україні.

З інституційного погляду, архітектура партисипаторних механізмів на регіональному рівні включає: (а) органи самоорганізації населення (ОСББ, квартальні комітети, будинкові ради); (б) консультативно-дорадчі органи при ОДА та органах місцевого самоврядування; (в) механізми публічних консультацій і громадських слухань; (г) електронні петиції та платформи ідей; (г) партисипаторне бюджетування; (д) стратегічне планування за участі громад; (е) інноваційні форми - громадянські асамблеї та деліберативні панелі [17]. Проте функціонування цієї архітектури залишається вкрай нерівномірним у регіональному розрізі, що підтверджують дані моніторингу.

Дані Центру розвитку інновацій, які охоплюють другу хвилю всеукраїнського дослідження серед 196 територіальних громад із 24 регіонів, фіксують суперечливу картину розвитку демократії участі в умовах повномасштабної війни [15]. З одного боку, середній показник участі зріс із 33,19% у 2023 році до 36,91% у 2024-му - приріст склав 3,72 відсоткового пункту. Найкращий результат серед громад наблизився до 70%, що на 12% перевищує торішній максимум (близько 58%). З другого боку, дослідження виявило виражений структурний дисбаланс: громади активно впроваджують інструменти участі, але рівень реального залучення мешканців до прийняття рішень залишається недостатнім.

Індекс участі в територіальних громадах розраховується за трьома блоками: (1) наявність інструментів участі; (2) рівень залученості мешканців; (3) участь у процесі відбудови. Третій блок є принципово новим порівняно з довоєнним моніторингом і відображає специфіку постконфліктного контексту: міжнародна довіра до демократичних процедур в Україні безпосередньо залежить від здатності громад залучати мешканців до планування та реалізації відновлювальних проєктів [15].

Особливого аналітичного значення набуває трансформація партисипаторного бюджетування. Якщо в 2022 році у 100 найбільших містах України було проведено 134 конкурси публічних бюджетів, то в 2023-му - лише 13, а станом на 2024 рік лише 8 міст продовжували цю практику [9]. Причини такої динаміки комплексні: об'єктивні фінансові обмеження воєнного часу, перенаправлення ресурсів на оборонні та гуманітарні потреби, безпекові обмеження для публічних заходів. Водночас дослідники фіксують якісну трансформацію збережених програм: їхній зміст змістився від проєктів благоустрою до підтримки ветеранів, внутрішньо переміщених осіб та відновлення пошкодженої інфраструктури [9, 14].

Паралельно виникли нові форми участі, безпосередньо пов'язані з відбудовою. Першими в Україні були проведені громадянські асамблеї у Звягелі та Славутичі в 2024 році за підтримки Ради Європи. Асамблеї продемонстрували, що деліберативні інструменти можуть функціонувати навіть в умовах воєнного стану, забезпечуючи інклюзивне обговорення стратегічних пріоритетів розвитку громади [16]. Примітно, що обидва міста знаходяться в зонах підвищеного безпекового навантаження, що надає їхньому досвіду особливої значущості для розповсюдження в регіонах, які зазнали або зазнають впливу бойових дій.

Цифровий вимір участі набуває дедалі більшого значення як компенсаторний механізм за умов фізичних обмежень. Розроблена платформа eIDEA (електронна участь для відновлення та розвитку) у рамках ініціативи «Прозора та демократична відбудова» стала першим системним інструментом цифрового залучення громадян до процесів відбудови. У розробці технічного завдання платформи взяли участь понад 1500 представників громадськості, бізнесу, влади та експертів, що саме по собі є прикладом масштабної партисипаторної процедури. Паралельно розвивається екосистема DREAM (Державна цифрова платформа відновлення), що до 2024 року охоплювала понад 500 громад і забезпечувала планування й моніторинг відновлювальних проєктів. Хоча первинна функція DREAM є управлінсько-плановою, а не участницькою, вона формує публічний простір для залучення громадян через механізм стратегічних планів публічних інвестицій.

Дослідники фіксують цікавий парадокс: Україна демонструє глобальне лідерство в індексах електронної участі громадян, проте водночас посідає посередні позиції в узагальнених рейтингах цифрового уряду - що свідчить про асиметрію між готовністю громадянського суспільства до цифрової участі та інституційною спроможністю держави цю участь ефективно забезпечити [8].

Отримання Україною статусу кандидата на членство в ЄС у червні 2022 р. та початок переговорів про вступ у 2024-му суттєво змінили нормативний і стимулюючий ландшафт для розвитку демократії участі. Глава 23 переговорного процесу («Судова система та основні права») та Глава 4 («Свобода пересування капіталів»), а також широка категорія питань «доброго врядування» і «функціонуючої демократії» включають вимоги щодо забезпечення публічних консультацій, доступу до інформації, прав громадянського суспільства та функціонування механізмів участі.

Практичним провідником стандартів ЄС і Ради Європи у сфері участі виступає План дій Ради Європи для України «Стійкість, відновлення та реконструкція» (2023–2026), у межах якого реалізуються численні проєкти з розбудови партисипаторних спроможностей. Проєкт «Зміцнення демократичної стійкості через громадську участь під час війни та в післявоєнний контекст» (2023–2024) охопив 36 територіальних громад і 2 регіональні органи влади, які отримали системну підтримку у впровадженні механізмів залучення [16]. Новий проєкт РЄ, що розпочався у квітні 2025 року в рамках того ж Плану дій і триватиме до грудня 2026 року, зосереджений на посиленні партисипаторно-

го і деліберативного врядування та зміцненні співпраці з організаціями громадянського суспільства [18].

Цей міжнародний супровід має декілька важливих функцій. По-перше, він виконує нормативно-стандартизовальну роль: знайомить українських практиків із сучасними методологіями участі (деліберативні панелі, громадянські асамблеї, школи участі, методологія «UChange») та забезпечує їхнє впровадження з науковим і методичним супроводом. По-друге, він виконує фінансово-стимулюючу функцію: гранти міжнародних організацій підтримують ті партисипаторні ініціативи, що їх місцеві бюджети в умовах воєнного часу не здатні фінансувати самостійно. По-третє, він виконує роль суспільної легітимації: партисипаторні практики, здійснені за підтримки міжнародних організацій, набувають вищого рівня довіри з боку як громадян, так і донорів.

Водночас слід зазначити обмеженість зовнішньо стимульованого розвитку демократії участі. Дослідження в галузі цифрового залучення показують, що «механічне копіювання навіть найуспішніших європейських моделей» без урахування специфіки трансформаційних процесів і наявних інституційних спроможностей не дає бажаних результатів [8]. Натомість успішними виявляються ті адаптаційні моделі, що поєднують зовнішні стандарти з внутрішньою інституційною готовністю та культурним контекстом.

Порівняльний аналіз, що був здійснений Л. Величко та Л. Ігнатенко виокремлює п'ять адаптаційних моделей цифрового залучення: (1) безпеко-орієнтоване цифрове залучення; (2) інтегрована громадянська участь; (3) кризово-адаптивне врядування; (4) інклюзивне цифрове залучення; (5) міжнародна інтеграція цифрової демократії [8]. Для України, з огляду на поєднання воєнного контексту та євроінтеграційного прагнення, найбільш релевантними є перша й п'ята моделі в їх синтезі - що дозволяє зберегти безпековий контекст, водночас нарощуючи відповідність міжнародним стандартам.

Важливим індикатором євроінтеграційного виміру є Партнерство відкритого уряду (ОГП), у рамках якого Україна реалізує план дій 2023–2025. Механізм незалежного звітування ОГП зафіксував, що, незважаючи на умови воєнного стану, Кабінет Міністрів України зберіг залученість різних стейкхолдерів до процесу формування та реалізації плану дій, що є свідченням інституційної зрілості [20]. Зобов'язання 1 плану - розробка цифрового інструменту управління відбудовою - безпосередньо пов'язує принципи відкритого уряду з постконфліктним відновленням.

Регіональний розріз стану демократії участі в Україні виявляє виражену нерівномірність. Опитування 196 громад із 24 регіонів фіксує, що середній показник участі по країні у 2024 році становить 36,91%, тоді як лідери сягають майже 70% - різниця між найкращими та найгіршими результатами перевищує п'ятикратний розмір [15]. Ця диференціація має кілька вимірів.

По-перше, є виражений кореляційний зв'язок між близькістю до лінії зіткнення та специфікою партисипаторних практик. Громади прифронтових і деокупованих регіонів стикаються з принципово іншим набором викликів, ніж

громади у відносно безпечних тилових районах. У прифронтових громадах участь часто набуває неформального, мережевого характеру - через волонтерські ініціативи, гуманітарні координаційні платформи, групи взаємодопомоги. Дослідження О. Кушніра демонструє, що в таких містах, як Миколаїв та Суми, неформальні інститути відіграють ключову роль у задоволенні потреб громади, часто компенсуючи обмежені можливості формальних структур.

По-друге, партисипаторне бюджетування, яке є одним із найбільш інституціоналізованих інструментів участі, зазнало різко асиметричного скорочення. Якщо великі міста Заходу та Центру України (Львів, Рівне, Луцьк) зуміли зберегти і навіть трансформувати свої програми партисипаторного бюджетування під нові пріоритети, більшість міст зупинили ці програми повністю [9]. Виникає ризик того, що практики участі, вибудовані впродовж 2015–2021 років, будуть втрачені і потребуватимуть відновлення з нуля після завершення активної фази конфлікту.

По-третє, процес інтеграції внутрішньо переміщених осіб (ВПО) до партисипаторних механізмів приймаючих громад є нерівномірним і системно нерозв'язаним. Станом на 2024 рік налічується близько 4,6 млн офіційно зареєстрованих ВПО в Україні, проте механізми їхнього залучення до місцевого самоврядування та процесів відновлення залишаються переважно неінституціоналізованими. Між тим С. Шмейнг наголошує, що саме партисипаторні механізми є найбільш придатними для забезпечення діалогу та колективної участі між постійними мешканцями і ВПО у процесах відбудови [11].

По-четверте, стратегічне планування розвитку громад, яке є одним із найважливіших просторів для реалізації участі, набуває нової актуальності в контексті платформи DREAM. Відповідно до постанови КМУ №1286 від 15.11.2022, усі проєкти публічних інвестицій мають формуватися через DREAM, де передбачено механізм збору пропозицій від мешканців громади. Проте практика застосування цього механізму залишається недостатньо відпрацьованою - більшість громад використовують DREAM переважно як управлінський, а не партисипаторний інструмент.

Означені регіональні диспропорції ставлять на порядок денний питання про цілеспрямовану державну політику вирівнювання спроможностей у сфері участі. Дослідники зауважують, що «громади з нижчими показниками потребують цільової методологічної та технічної підтримки для розвитку інституційних спроможностей у сфері залучення громадян» [15]. Ця рекомендація містить чіткий сигнал для формування державної політики: необхідні не лише загальні стимулюючі регуляторні норми, а й диференційовані програми інституційної розбудови для різних категорій громад.

Досвід постконфліктних демократій дозволяє виокремити кілька ключових умов, за яких демократія участі відіграє конструктивну роль у процесах відновлення. По-перше, принципова значущість участі у фазі планування - ще до початку масштабних відновлювальних робіт. По-друге, спеціальне включення ВПО та вразливих груп у партисипаторні процедури. По-третє, поєднання

формальних і неформальних механізмів участі. По-четверте, чітке законодавче та фінансове забезпечення участі в процесах відбудови.

З огляду на ці умови та на основі проведеного аналізу, можна сформулювати такі пріоритетні напрями вдосконалення державної політики підтримки і розвитку демократії участі в Україні в постконфліктному і євроінтеграційному контекстах.

Напрямок 1: Законодавча консолідація. Розпорошеність нормативного регулювання в різних галузевих актах ускладнює системне застосування партисипаторних механізмів. Доцільним є розроблення Закону «Про демократію участі» або Концепції державної політики підтримки демократії участі, яка б системно закріпила інструментарій, принципи, ресурсну базу та відповідальність суб'єктів реалізації. Ключовим є включення до такого документу спеціального розділу про участь у процесах відбудови, з урахуванням права ВПО на залучення до прийняття рішень у приймаючих громадах.

Напрямок 2: Інституційна підтримка регіонального рівня. Відсутність комплексної державної політики підтримки партисипаторного бюджетування на регіональному рівні є системним дефіцитом [9]. Необхідне запровадження механізмів відповідальності регіональних органів влади за розвиток партисипаторних практик, включно із запровадженням відповідних показників у системи оцінювання ефективності ОДА. Перспективним є формування регіональних центрів розвитку демократії участі (за аналогом «UChange Tool» Ради Європи), які б надавали методичну підтримку громадам із нижчим рівнем спроможностей.

Напрямок 3: Інтеграція участі у відбудову. Основним ризиком є відбудова «зверху вниз», що позбавляє місцеві громади суб'єктності та породжує проекти, які не відповідають реальним потребам мешканців. Необхідно законодавчо закріпити обов'язкові партисипаторні процедури на всіх стадіях відновлювального циклу - від оцінки збитків до прийняття рішень про пріоритети та моніторингу реалізації. Платформа eIDEA є важливим кроком у цьому напрямку, проте її необхідно перетворити з ініціативи окремих організацій на системний державний інструмент.

Напрямок 4: Розвиток цифрової демократії участі. Для того, щоб реалізувати конкурентну перевагу України у сфері е-участі, необхідна синхронна модернізація інституційного середовища - без цього навіть успішні технологічні рішення залишаються «ізольованими островами інновацій» [8]. Це передбачає підвищення цифрової грамотності населення, включно з вразливими групами, забезпечення відкритості та прозорості цифрових партисипаторних процедур і їх захист від маніпуляцій.

Напрямок 5: Деліберативна демократія як доповнення до традиційних форм. Досвід громадянських асамблей у Звягелі та Славутичі вказує на значний потенціал деліберативних механізмів у контексті як відбудови, так і конституційних реформ - адже вони дозволяють досягати суспільного консенсусу з дискусійних питань у умовах поляризованих суспільств [16]. Масштабування цього досвіду потребує включення деліберативних практик до формальної системи публічно-

го управління – поки що вони залишаються здебільшого пілотними проектами за підтримки міжнародних організацій.

Напрямок 6: Моніторинг і оцінювання. Наявність систематичних вимірювань стану демократії участі, як-от дослідження ЦРІ, є важливою умовою доказової державної політики. Необхідне запровадження офіційної системи моніторингу демократії участі на рівні Мінрозвитку або Мінцифри – з чіткими індикаторами, що дозволятимуть відстежувати прогрес у регіональному розрізі та порівнювати з країнами ЄС.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших досліджень

Проведений аналіз дозволяє сформулювати такі висновки:

Демократія участі в Україні перебуває на переломному етапі розвитку, у якому євроінтеграційний та постконфліктний контексти одночасно створюють потужні стимули для її розвитку і суттєві обмеження для практичної реалізації. Ключовим протиріччям є розрив між нормативними стандартами (зростаючими в міру просування України шляхом до ЄС) і реальними інституційними та ресурсними можливостями для їх втілення на регіональному рівні.

Кількісна динаміка індексу участі (зростання з 33,19% у 2023 до 36,91% у 2024 році серед 196 громад) свідчить про стійку позитивну тенденцію попри умови воєнного стану. Водночас структурний дисбаланс між наявністю інструментів участі та реальним рівнем залучення громадян є системною проблемою, яка потребує цілеспрямованої державної уваги.

Трансформація партисипаторного бюджетування в умовах повномасштабного вторгнення (скорочення з 134 до 8 програм у 100 найбільших містах за 2022–2024 рр.) є суперечливим явищем: воно відображає об'єктивні обмеження воєнного часу, але водночас створює ризик втрати інституційних здобутків і збільшення розриву між громадами з різним рівнем спроможностей.

Міжнародна партнерська підтримка – насамперед через Раду Європи та ОГП - відіграє не лише фінансово-компенсаторну, а й нормативно-методологічну та легітимізаційну роль у розвитку демократії участі. Проте ефективність зовнішньої підтримки принципово залежить від наявності внутрішньої інституційної готовності та цілеспрямованої державної політики.

Для успішного розвитку демократії участі в контексті євроінтеграції та постконфліктної відбудови необхідні: законодавча консолідація нормативної бази; інституційна підтримка регіонального рівня; обов'язкова інтеграція участі у відновлювальний цикл; синхронний розвиток цифрових інструментів і інституційного середовища; масштабування деліберативних практик; запровадження офіційної системи моніторингу.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з поглибленим аналізом практик демократії участі у деокупованих громадах як специфічного постконфліктного контексту, а також з розробленням методологічних інструментів для оцінювання ефективності механізмів участі у процесах відбудови.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрійчук Т. С. Партиципаторна та деліберативна демократія в сучасному політичному дискурсі. *Політичне життя*. 2019. № 1. С. 45–51. <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2019.1.6>
2. Ганжук О. Демократія участі в Україні: стан та умови реалізації. *Український часопис конституційного права*. 2024. № 1. С. 32–39. URL: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2024-1/pdfs/3-oleksii-hanzhuk-demokratiia-uchasti-ukraini-stan-umovy-realizatsii.pdf>
3. Козлов К. І. Партиципаторна демократія як інструмент забезпечення публічності конституційного процесу в Україні. *Державне будівництво*. 2025. № 1 (37). С. 56–67. <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2025-1-03>
4. Корж І. Ф. Європейські принципи партиципативної демократії та їх впровадження в Україні. *Інформація і право*. 2022. № 1 (40). [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2022.1\(40\).254340](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2022.1(40).254340)
5. Медуна Б. Л. Партиципаторна демократія як чинник забезпечення публічності конституційного процесу. *Ефективність державного управління*. 2023. Вип. 68/69. С. 57–64. <https://doi.org/10.36930/506805>
6. Максименцева Н., Максименцев М. Представницька демократія і парламентаризм в умовах воєнного стану. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Державне управління*. 2024. Т. 19. № 1. С. 43–47. <https://doi.org/10.17721/2616-9193.2024/19-8/22>
7. Величко Л., Ігнатенко Л. Концептуалізація та механізми цифрової участі громадян у місцевому розвитку: від електронної участі до контрактно-партиципаторних відносин. *Актуальні проблеми державного управління*. 2025. № 2 (67). С. 227–242. <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2025-2-11>
8. Величко, Л. Ю., Ігнатенко, Л. Ю. (2025). Порівняльний аналіз теоретичних моделей цифрового залучення громадян: європейський досвід та українські реалії. *Актуальні проблеми державного управління*, 1(66), 255–272. <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2025-1-12>
9. Руденко О. (2025). Партиципаторне бюджетування як інструмент регіональної політики: інституційні виміри та практики реалізації в Україні. *Актуальні проблеми державного управління*, 2(67), 211–226. <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2025-2-10>
10. Карамишев, Д., Дзюндзюк, В. (2023). Цифрові сервіси як інструменти впровадження концепції “громадська участь 2.0” у повоєнне відновлення в Україні. *Актуальні проблеми державного управління*, 2(63), 84–98. <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2023-2-06>
11. Schmäing S. Urban democracy in post-Maidan Ukraine: conflict and cooperation between citizens and local governments in participatory budgeting. *European Societies*. 2024. Vol. 26. No. 2. P. 230–252. <https://doi.org/10.1080/14616696.2023.2183972>
12. Zarembo K., Martin E. Civil society and sense of community in Ukraine: from dormancy to action. *European Societies*. 2024. Vol. 26. No. 2. P. 203–229. <https://doi.org/10.1080/14616696.2023.2185652>
13. Côme T., Rouet G. Introduction: Local participatory democracy, discourses, and practices in digital age. In: Rouet G., Côme T. (Eds.). *Participatory and Digital Democracy at the Local Level: European Discourses and Practices*. Cham : Springer, 2023. https://doi.org/10.1007/978-3-031-20943-7_1
14. Khodan M., Burtnyak I. Local budgets in Ukraine during wartime: challenges, adaptation strategies, and the role of participatory budgeting. *Public and Municipal Finance*. 2025. Vol. 14. No. 4. P. 77–93. URL: <https://www.businessperspectives.org/index.php/journals/public-and-municipal-finance/issue-505/local-budgets-in-ukraine-during-wartime-challenges-adaptation-strategies-and-the-role-of-participatory-budgeting> (дата звернення: 15.04.2025).
15. Center for Innovations Development. *Participatory democracy in Ukrainian hromadas: analysis of 2024 indicators*. Kyiv : CID, 2025. URL: <https://cid.center/en/analytics/demokratiya-uchasti-v-ukrayinskyh-gromadah-analiz-pokaznykiv-2024-roku-en-translation/>

16. Council of Europe. *Participatory democracy: a key factor in Ukraine's resilience. Conclusions of the Council of Europe project (2023–2024)*. Council of Europe Office in Ukraine, 2024. URL: <https://www.coe.int/en/web/participatory-democracy/-/participatory-democracy-a-key-factor-in-ukraine-s-resilience>
17. Council of Europe. *Strengthening democratic resilience through civic participation during the war and in the post-war context in Ukraine. Project description*. Council of Europe, 2023. URL: <https://www.coe.int/en/web/participatory-democracy/strengthening-civil-participation-in-democratic-decision-making-in-ukraine>
18. Council of Europe. *Strengthening multilevel governance and local democracy to support Ukraine's recovery*. Council of Europe Office in Ukraine, 2025. URL: <https://www.coe.int/en/web/kyiv/strengthening-multilevel-governance-and-local-democracy-to-support-ukraine-s-recovery>
19. Kuruppu C., Maksymchuk O., Adhikari P. Exploring elitisation of participatory budgeting in a post-Soviet democracy: evidence from a Ukrainian municipality. *Journal of Accounting in Emerging Economies*. 2023. Vol. 13. No. 3. <https://doi.org/10.1108/JAEE-10-2018-0118>
20. Open Government Partnership. *Ukraine Action Plan Review 2023–2025. Independent Reporting Mechanism*. OGP, 2024. URL: https://www.opengovpartnership.org/wp-content/uploads/2024/07/Ukraine_Action-Plan-Review_2023-2025_UA_for-public-comment.pdf

Стаття надійшла до редакції 25.10.2026 р.

Стаття рекомендована до друку 28.11.2026 р.

Опубліковано 30.12.2026 р.

Rudenko O. M.,

Postgraduate Student, Department of Economics and Public Administration,

National Aerospace University "Kharkiv Aviation Institute"

17 V. Manko Str., Kharkiv, 61070, Ukraine

e-mail: rudenko.aleks2020@gmail.com <https://orcid.org/0009-0008-4439-1185>

DEVELOPMENT OF PARTICIPATORY DEMOCRACY IN THE CONTEXT OF EUROPE-AN INTEGRATION AND POST-CONFLICT RECONSTRUCTION OF UKRAINE

Abstract. The article is devoted to the study of the development of participatory democracy in Ukraine in the context of the European integration course and the post-conflict reconstruction of the country.

The relevance of the topic is because the democratic transformations that began after the Revolution of Dignity and deepened in the context of the full-scale Russian invasion create a unique context in which mechanisms for involving citizens in decision-making acquire strategic importance - both for maintaining social stability and for compliance with EU standards.

The article systematizes theoretical approaches to understanding participatory democracy in European and Ukrainian scientific thought; analyzes the regulatory framework and institutional architecture of participatory mechanisms at the regional level; and characterizes the transformation of public participation tools in the context of martial law - in particular, participatory budgeting, public assemblies, electronic petitions, and digital platforms for engagement.

Particular attention is paid to the analysis of the impact of the European integration process on the formation of state policy to support participatory democracy: the requirements of the relevant sections of the negotiation process for accession to the EU, the role of the Council of Europe Action Plan for Ukraine «Resilience, Recovery and Reconstruction» (2023–2026), and partner support of international organizations are considered. The quantitative dynamics of the participation index in territorial

communities of Ukraine for 2023–2024 are studied. Based on a comparative analysis of best practices, structural imbalances in the implementation of participatory mechanisms are identified, and directions for overcoming them are proposed. Conclusions are formulated regarding the key conditions for the effectiveness of state policy for the development of participatory democracy in the post-conflict context and the prospects for adapting European experience to Ukrainian realities.

Keywords: *participatory democracy, European integration, post-conflict reconstruction, participatory budgeting, public participation, regional policy, decentralization*

REFERENCES

1. Andriychuk, T.S. (2019). Participatory and deliberative democracy in modern political discourse. *Political life*, no. 1, 45–51. <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2019.1.6> [in Ukrainian].
2. Ganzhuk, O. (2024). Participatory democracy in Ukraine: state and conditions for implementation. *Ukrainian Journal of Constitutional Law*, no. 1, 32–39. URL: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2024-1/pdfs/3-oleksii-hanzhuk-demokratiia-uchasti-ukraini-stan-umovy-realizatsii.pdf> [in Ukrainian].
3. Kozlov, K.I. (2025). Participatory democracy as a tool for ensuring the publicity of the constitutional process in Ukraine. *State building*, no. 1 (37), 56–67. <https://doi.org/10.26565/1992-2337-2025-1-03> [in Ukrainian].
4. Korzh, I.F. (2022). European principles of participatory democracy and their implementation in Ukraine. *Information and law*, no. 1 (40). [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2022.1\(40\).254340](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2022.1(40).254340) [in Ukrainian].
5. Meduna, B.L. (2023.) Participatory democracy as a factor in ensuring the publicity of the constitutional process. *Effectiveness of public administration*, is. 68/69, 57–64. <https://doi.org/10.36930/506805> [in Ukrainian].
6. Maksimentseva, N., Maksimentsev, M. (2024). Representative democracy and parliamentarism under martial law. *Bulletin of the Taras Shevchenko National University of Kyiv. Public Administration*, vol. 19, no. 1, 43–47. <https://doi.org/10.17721/2616-9193.2024/19-8/22> [in Ukrainian].
7. Velychko, L., Ignatenko, L. (2025). Conceptualization and mechanisms of digital participation of citizens in local development: from electronic participation to contractual-participatory relations. *Current problems of public administration*, no. 2 (67), 227–242. <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2025-2-11> [in Ukrainian].
8. Velychko, L. Yu., Ignatenko, L. Yu. (2025). Comparative analysis of theoretical models of digital citizen engagement: European experience and Ukrainian realities. *Current problems of public administration*, 1(66), 255–272. <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2025-1-12> [in Ukrainian].
9. Rudenko, O. (2025). Participatory budgeting as a tool of regional policy: institutional dimensions and implementation practices in Ukraine. *Current problems of public administration*, 2(67), 211–226. <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2025-2-10> [in Ukrainian].
10. Karamyshev, D., Dzyundzyuk, V. (2023). Digital services as tools for implementing the concept of “civil participation 2.0” in post-war reconstruction in Ukraine. *Current problems of public governance*, 2(63), 84–98. <https://doi.org/10.26565/1684-8489-2023-2-06> [in Ukrainian].
11. Schmäing, S. (2024). Urban democracy in post-Maidan Ukraine: conflict and cooperation between citizens and local governments in participatory budgeting. *European Societies*, vol. 26, no. 2, 230–252. <https://doi.org/10.1080/14616696.2023.2183972>
12. Zarembo, K., Martin, E. (2024). Civil society and sense of community in Ukraine: from dormancy to action. *European Societies*, vol. 26, no. 2, 203–229. <https://doi.org/10.1080/14616696.2023.2185652>
13. Côme, T., Rouet, G. (2023). Introduction: Local participatory democracy, discourses, and practices in digital age. In: Rouet G., Côme T. (Eds.). *Participatory and Digital Democracy at*

the Local Level: European Discourses and Practices. Cham : Springer, https://doi.org/10.1007/978-3-031-20943-7_1

14. Khodan, M., Burtnyak, I. (2025). Local budgets in Ukraine during wartime: challenges, adaptation strategies, and the role of participatory budgeting. *Public and Municipal Finance*, vol. 14, no. 4, 77–93. URL: <https://www.businessperspectives.org/index.php/journals/public-and-municipal-finance/issue-505/local-budgets-in-ukraine-during-wartime-challenges-adaptation-strategies-and-the-role-of-participatory-budgeting>

15. Center for Innovations Development. (2025). *Participatory democracy in Ukrainian hromadas: analysis of 2024 indicators*. Kyiv: CID. URL: <https://cid.center/en/analytics/demokratiya-uchasti-v-ukrayinskyh-gromadah-analiz-pokaznykiv-2024-roku-en-translation/>

16. Council of Europe. (2024). *Participatory democracy: a key factor in Ukraine's resilience. Conclusions of the Council of Europe project (2023–2024)*. Council of Europe Office in Ukraine. URL: <https://www.coe.int/en/web/participatory-democracy/-/participatory-democracy-a-key-factor-in-ukraine-s-resilience>

17. Council of Europe. (2023). *Strengthening democratic resilience through civic participation during the war and in the post-war context in Ukraine. Project description*. Council of Europe. URL: <https://www.coe.int/en/web/participatory-democracy/strengthening-civil-participation-in-democratic-decision-making-in-ukraine>

18. Council of Europe. (2025). *Strengthening multilevel governance and local democracy to support Ukraine's recovery*. Council of Europe Office in Ukraine. URL: <https://www.coe.int/en/web/kyiv/strengthening-multilevel-governance-and-local-democracy-to-support-ukraine-s-recovery>

19. Kuruppu, C., Maksymchuk, O., Adhikari, P. (2023). Exploring elitisation of participatory budgeting in a post-Soviet democracy: evidence from a Ukrainian municipality. *Journal of Accounting in Emerging Economies*, vol. 13, no. 3. <https://doi.org/10.1108/JAEE-10-2018-0118>

20. Open Government Partnership. (2024). *Ukraine Action Plan Review 2023–2025. Independent Reporting Mechanism*. OGP. URL: https://www.opengovpartnership.org/wp-content/uploads/2024/07/Ukraine_Action-Plan-Review_2023-2025_UA_for-public-comment.pdf

The article was received by the editors 28.03.2026.

The article is recommended for printing 30.04.2026.

Published 30.05.2026.